

AXBOROT MUHITINING YOSHLAR IJTIMOIIY NORMALARI SHAKLLANISHIGA PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Rustamova Muxlisa Jamol qizi

Ilmiy rahbar: Eshonqulova Gulzoda

Ilmiy maslahatchi: Fayziyeva Mavluda Xudayorovna

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy maqolada zamonaviy axborot muhitining yoshlar ijtimoiy normalari shakllanishiga ta'siri psixologik jihatdan tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari orqali shakllanayotgan yangi qadriyatlar tizimi, identifikatsiya jarayoni va xulq-atvor modellari ilmiy asosda yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *axborot muhiti, yoshlar, ijtimoiy normalar, psixologiya, ijtimoiy tarmoqlar, identifikatsiya, xulq-atvor.*

XXI asrda axborot oqimining keskin ortishi yoshlar ongiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Raqamli texnologiyalar va internet tarmoqlarining keng rivojlanishi natijasida yoshlar turli xil axborot manbalari bilan uzluksiz aloqada bo'lib bormoqda. Ayniqsa Instagram va TikTok kabi platformalar yoshlarning kundalik hayotiga chuqur singib ketgan. Axborot muhiti endilikda nafaqat bilim beruvchi vosita, balki ijtimoiy normalar, qadriyatlar va xulq-atvor mezonlarini shakllantiruvchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Yoshlar aynan shu muhit orqali o'zini anglash, jamiyatdagi o'rnini aniqlash va ijtimoiy rollarni qabul qilish jarayonini boshdan kechiradi.

Axborot muhiti shaxsni o'rab turgan barcha axborot oqimlari majmui bo'lib, u inson psixikasiga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu muhitning asosiy psixologik xususiyatlari tezkorlik, uzluksizlik, ko'pkanallilik hamda vizual va emotsional ta'sir bilan tavsiflanadi. Axborotning tezkor yetib kelishi inson ongini doimiy yangilik kutish holatiga olib keladi, bu esa diqqatning barqarorligiga ta'sir qiladi. Ko'pkanallilik esa bir xil mazmundagi axborotning turli platformalarda takrorlanishi orqali uning ongda mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Vizual

axborotning ustunligi esa Dual Coding Theory bilan izohlanadi, ya'ni tasvir va matn birgalikda berilganda axborot yanada samarali o'zlashtiriladi. Natijada yoshlar ko'pincha tezkor, ammo yuzaki xulosa chiqarishga moyil bo'lib qoladi.

Ijtimoiy normalar jamiyat tomonidan qabul qilingan xulq-atvor qoidalari bo'lib, ular yoshlar ongida turli psixologik mexanizmlar orqali shakllanadi. Bu jarayon Social Learning Theory asosida tushuntiriladi, ya'ni yoshlar boshqalar xatti-harakatlarini kuzatish va taqlid qilish orqali o'rganadi. Ijtimoiy tarmoqlarda mashhur shaxslar yoki blogerlarning turmush tarzi yoshlar uchun namunaga aylanadi. Shu bilan birga, ijtimoiy tasdiq mexanizmi ham muhim rol o'ynaydi, bunda "layk" va "komment"lar orqali ma'qullangan xulq-atvor kuchayadi. Identifikatsiya jarayoni esa Social Identity Theory bilan bog'liq bo'lib, yoshlar o'zini muayyan guruhga mansub deb his qilish orqali o'sha guruh normalarini qabul qiladi.

Axborot muhiti yoshlar rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan imkoniyatlarni ham yaratadi. U bilim olish jarayonini yengillashtiradi, dunyoqarashni kengaytiradi va global fikrlashni shakllantiradi. Turli madaniyatlar bilan tanishish orqali bag'rikenglik va ochiq fikrlilik rivojlanadi. Bundan tashqari, yoshlar o'z fikrini erkin ifoda etish, ijodiy faoliyat bilan shug'ullanish va yangi ko'nikmalarni egallash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Shu bilan birga, axborot muhitining salbiy ta'sirlari ham mavjud. Ijtimoiy tarmoqlarda aks ettiriladigan "ideal hayot" obrazlari yoshlar orasida o'zini boshqalar bilan solishtirish holatini kuchaytiradi, bu esa Social Comparison Theory bilan izohlanadi. Natijada o'z-o'zini baholash pasayishi mumkin. Bundan tashqari, ortiqcha axborot iste'moli Internet Addiction Disorder kabi muammolarni keltirib chiqaradi. Axborotning biryoqlama yoki noto'g'ri talqin qilinishi stereotiplarning shakllanishiga olib keladi hamda virtual va real hayot o'rtasidagi farqning yo'qolishiga sabab bo'ladi.

Axborot muhitining yoshlar ongiga ta'siri bir qator psixologik mexanizmlar orqali amalga oshadi. Internalizatsiya jarayonida tashqi axborot shaxsning ichki qadriyatlariga aylanadi. Cognitive Dissonance esa qarama-qarshi axborotlar ta'sirida

yuzaga keladigan ichki ziddiyatni ifodalaydi. Ijtimoiy o'rganish mexanizmi orqali esa yoshlar kuzatish va tajriba asosida yangi xulq-atvor modellarini o'zlashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, axborot muhiti yoshlar ijtimoiy normalari shakllanishida muhim psixologik omil hisoblanadi. U yoshlarning dunyoqarashi, qadriyatlari va xulq-atvoriga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mazkur jarayon ikki tomonlama xarakterga ega bo'lib, ijobiy imkoniyatlar bilan bir qatorda salbiy oqibatlarni ham yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli yoshlarni axborotni tanqidiy tahlil qilishga o'rgatish, media savodxonlikni rivojlantirish va sog'lom axborot muhitini yaratish zamonaviy jamiyatning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. E.G'oziyev. Umumiy psixologiya. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2002.
2. M.G.Davletshin. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. Toshkent: O'qituvchi, 2004.
3. B.R.Qodirov. Shaxs psixologiyasi. Toshkent: Fan nashriyoti, 2005.
4. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. Pedagogika va psixologiya. Toshkent, 2019.
5. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Yoshlar tarbiyasi va ijtimoiylashuv asoslari. Toshkent, 2018.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Yoshlar siyosati to'g'risidagi farmon va qarorlar. Toshkent, 2020.
7. Respublika Ta'lim Markazi. Media savodxonlik asoslari. Toshkent, 2021.
8. Bandura, A. Ijtimoiy o'rganish nazariyasini ishlab chiqqan Albert Bandura. Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1977.
9. Festinger, L. Kognitiv jarayonlarni o'rgangan Leon Festinger. A Theory of Cognitive Dissonance. Stanford University Press, 1957.